

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

УДК 347.7

DOI <https://doi.org/10.32782/app.v75.2025.39>

К. А. Верещагіна

orcid.org/0009-0004-9814-9280

адвокат, аспірантка

Інституту економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова

Національної академії наук України

ДО ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО БАНКРУТСТВО ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Військова агресія росії проти України, що розпочалась у 2014 році, призвела до значних руйнувань виробничого капіталу та інфраструктури, спричинила людські втрати та соціальні збитки. Конфлікт призвів до зменшення кількості робочих місць та доходів, погіршення купівельної спроможності та зменшення обсягів національних активів. У 2022 році втрати національної економіки становили 29,2% реального ВВП, а 13,5 мільйонів осіб були змушені покинути свої домівки (politico. eu, 2023). Понад 7 мільйонів осіб опинилися в бідності, при цьому рівень бідності зріс до 24% населення (Богдан, 2023). Експерти Світового банку і Європейської комісії оцінюють збитки від війни в Україні за перший рік повномасштабної війни у сумі 134,7 мільярдів доларів США, а потреби у відновленні становлять 410,6 мільярдів доларів США.

Вартість збитків і потреби у відновленні досягли рекордних значень, а темпи зниження реального ВВП та промислового виробництва перевищують показники більшості країн під час конфліктів у другій половині XX – на початку XXI століття. У той же час Україні у 2022–2023 роках вдалося уникнути макрофінансової дестабілізації та розширити джерела фінансування витрат, що допоможе утримати економіку від подальшого спаду та позитивно вплине на перспективи післявоєнного відновлення.

Війна перетворила велику країну з населенням 44 мільйони осіб у «епіцентр страждань та болю», за словами Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреша під час його візиту до Києва (UNHCR, 2024).

На початку повномасштабного вторгнення близько 8 мільйонів українців були змушені шукати притулок за кордоном. За даними ООН, наразі близько 6,5 мільйонів залишаються проживати у Європі та інших країнах світу. Згідно з дослідженням УВКБ ООН, 65% з них планують повернутися додому. Проте 24% біженців ще не вирішили, чи повертатися, а 11% не мають надії на повернення в Україну. Українців стримують від повернення небезпечна ситуація в країні, відсутність фінансових ресурсів та житла, що знаходиться під окупацією.

Перед і після повномасштабного вторгнення, ворогу вдалося захопити майже 18% території України, що становить 108 632 квадратних кілометри з загальної площі країни, яка складає 603 628 квадратних кілометрів.

Компанія KSE Institute повідомила, що на січень 2024 року розмір збитків, заподіяних інфраструктурі України через російські атаки, склав майже \$155 млрд. Зокрема, втрати в промисловості та на підприємствах становили \$13,1 млрд, а понад 250 000 житлових будинків були зруйновані. (KSE Institute, 2024).

Оновлений звіт ООН, Світового банку, Єврокомісії та українського уряду RDNA3 показує (WORLD BANK GROUP, 2023), що загальна вартість відбудови та відновлення в Україні складе \$486 млрд протягом наступного десятиліття. Це на \$75 млрд більше, ніж раніше оцінювалося (FORBES, 2023).

Міністерство реінтеграції постійно оновлює список територіальних громад, які знаходяться в районах, де відбуваються бойові дії або їх тимчасово окуповано. Найновіші зміни були затверджені Міністерством розвитку громад та територій України наказом від 28.02.2025 №376 (zareestrovaniy u Min'yosti 11.03.2025 p. №380/43786), який оновив Перелік територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією (news.dtki, 2025). Сьогодні окупованими вважаються АР Крим, частини Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської, Харківської, Миколаївської областей, а також місто Севастополь.

Банкрутство суб'єктів господарювання під час воєнного стану може виникнути внаслідок різних факторів, пов'язаних із воєнною ситуацією та окупацією (Верещагіна, 2023, с. 151–158). Ось деякі з них:

По-перше, економічні ускладнення: воєнна діяльність та окупація можуть призвести до зниження обсягів виробництва та збуту товарів і послуг, а також до зменшення інвестицій та фінансових ресурсів.

По-друге, фінансові труднощі: підприємства можуть стикатися з проблемами відшкодування збитків, отримання кредитів та фінансування діяльності через обмежену доступність фінансових ресурсів.

По-третє, юридичні та адміністративні перешкоди: умови воєнного стану та окупації можуть ускладнити здійснення бізнесу, зокрема через непрозорість законодавства, обмеження в правах власності та діяльності, а також нестабільність управління.

Слід не забувати і про психологічні фактори: нестабільність та невизначеність ситуації можуть впливати на психологічний стан суб'єктів господарювання та спричиняти стрес, що може впливати на прийняття рішень та управління підприємством.

Та найголовнішим фактором залишається – втрата контролю над майном. Внаслідок окупації територій може виникнути ситуація, коли власники втрачають контроль над своїм майном через втручання окупаційних влад.

У таких умовах підприємства мають проблеми з виконанням фінансових зобов'язань, накопиченням збитків та, в кінцевому підсумку, заявленням про банкрутство (Гадомська, 2024).

Додатково, існує проблема визначення статусу майна на окупованих територіях та його правового регулювання. Відсутність можливості фізичного доступу до цих територій, а також відсутність співпраці з органами влади, утруднює збір інформації та документів для проведення процедур банкрутства.

Таким чином, проблематика практики застосування законодавства про банкрутство під час воєнного стану вимагає комплексного підходу та розробки ефективних механізмів, які б дозволили врегулювати цю ситуацію відповідно до національного та міжнародного законодавства.

У 2023 році Верховна Рада України прийняла два закони, які вносять певні зміни в процедуру банкрутства. Ці зміни до Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУзПБ) були викликані, по-перше, обставинами воєнного стану в Україні, а також необхідністю гармонізації законодавства України з європейськими стандартами.

Одним із важливих змін, які набули чинності 15 квітня 2023 року, є Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» № 2971-IX (далі – Закон № 2971-IX). Крім того, з 29 липня 2023 року почали діяти поправки до КУзПБ, які впроваджені Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану» (далі – Закон № 2911-IX).

Відповідно до закону № 2911-IX, що вносить доповнення до Кодексу України з процедур банкрутства, які стосуються тимчасових умов і діятимуть під час воєнного стану в Україні та протягом шести місяців після його припинення або скасування, представлені наступні зміни (Цветкова, 2023):

1. Дозвіл на проведення зборів та комітетів кредиторів у дистанційному режимі (через відеоконференцію або шляхом опитування).

2. Звільнення арбітражного керуючого від дисциплінарної відповідальності у випадках, коли виконання його обов'язків, передбачених Кодексом України з процедур банкрутства, стає неможливим через ведення бойових дій у зоні розташування боржника, кредитора, майна боржника або місцезнаходження арбітражного керуючого.

3. Можливість продовження судових строків для проведення певних процесуальних дій, таких як проведення попереднього засідання суду, звернення у справах про банкрутство, визнання недійсними правочинів, оголошення аукціонів та виконання плану санації чи реструктуризації боргів боржника.

4. Зупинення нарахування відсотків на зобов'язання боржника перед кредиторами, які були реструктуризовані згідно з планом санації або реструктуризації.

5. Можливість відкриття провадження у справі про банкрутство без сплати авансування винагороди арбітражному керуючому на депозитний рахунок суду.

6. Проведення обов'язкової оцінки збитків, завданих боржнику внаслідок збройної агресії проти України відповідно до встановлених Кабінетом Міністрів України процедур.

7. Незастосовування солідарної відповідальності до органів управління боржника у разі, якщо боржник не звернувся до господарського суду із заявою про відкриття провадження у справі про банкрутство через збройну агресію проти України.

8. Нова підстава для відмови у відкритті провадження у справі про банкрутство за заявою кредитора, якщо боржник має діючий контракт з державними замовниками у сфері оборони або вимоги кредитора не задоволені через збройну агресію проти України.

Проте, все ж законодавцю у сфері неплатоспроможності суб'єктів господарювання під час воєнного стану та наявності окупованих територій України, варто звернути увагу на такі питання:

1. Спеціальні процедури для суб'єктів господарювання на окупованих територіях: розробка спеціальних процедур, які враховуватимуть особливості ситуації на окупованих територіях, такі як відсутність контролю державних органів, дії окупаційної адміністрації та інші фактори.

2. Правовий статус майна на окупованих територіях: визначення правового статусу майна, розташованого на окупованих територіях, зокрема, чи залишаються в силі договори та права власності на таке майно, а також чи діють на цих територіях місцеві закони або законодавство окупанта.

3. Механізми захисту кредиторів: розробка механізмів захисту інтересів кредиторів, які мають претензії до суб'єктів господарювання на окупованих територіях, з урахуванням складнощів доступу до майна та можливих перешкод з боку окупаційної влади.

4. Міжнародне співробітництво: розвиток міжнародного співробітництва для забезпечення виконання рішень судів щодо банкрутства суб'єктів господарювання на окупованих територіях, в тому числі шляхом взаємодії з міжнародними організаціями та партнерськими країнами.

5. Захист прав власності та конфіскація майна: Встановлення механізмів захисту прав власності на майно, яке може бути конфісковане або зазнає інших правових наслідків через окупацію територій.

6. Підтримка суб'єктів господарювання: розробка програм підтримки суб'єктів господарювання, які зазнали втрат через банкрутство або втрату контролю над майном на окупованих територіях, щоб допомогти їм відновити свою діяльність або компенсувати збитки.

Зважаючи на надання Україні статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, вже розпочалися глибокі трансформації у сфері законодавства з банкрутства, спрямовані на вдосконалення нормативно-правової бази та приведення її у відповідність із західноєвропейськими стандартами та практикою.

Задля створенні сприятливих умов для відновлення держави, економіки та підприємств після років війни та конфлікту, необхідно:

По-перше, це вдосконалення процедур банкрутства: Україна може вжити заходів для спрощення та прискорення процедур банкрутства, щоб зробити їх більш ефективними та прозо-

рими. Це може включати реформування процесу ліквідації підприємств, розробку механізмів альтернативного врегулювання спорів та забезпечення кращого захисту прав кредиторів.

По-друге, створення сприятливого інвестиційного клімату: гармонізація законодавства з європейськими стандартами може підвищити довіру іноземних інвесторів до українського ринку та забезпечити їм більш прозорі та надійні умови для роботи. Це може призвести до збільшення обсягів іноземних інвестицій та стимулювання економічного зростання.

По-третє, підвищення правової захищеності сторін: реформи в галузі банкрутства можуть сприяти підвищенню правової захищеності як кредиторів, так і боржників. Це може включати забезпечення більш ефективного механізму врегулювання спорів, зменшення адміністративних та корупційних бар'єрів, а також забезпечення доступу до справедливого та ефективного судового захисту.

По-четверте, збільшення міжнародного співробітництва: Україна може використовувати свій статус кандидата на членство в ЄС для розширення співробітництва з європейськими партнерами у сфері банкрутства. Це може включати обмін досвідом, спільні проекти та ініціативи, спрямовані на підвищення ефективності та прозорості процедур банкрутства.

Після деокупації українських територій від росії суб'єкти господарювання, активи яких були розташовані на тимчасово окупованих територіях України та збанкрутіли, можуть мати можливість відновити свою діяльність за певних умов. Для цього необхідні наступні державні гарантії:

1. Законодавча підтримка: уряд повинен прийняти законодавчі акти, які створять правову базу для відновлення діяльності підприємств, які зазнали збанкрутіння на тимчасово окупованих територіях. Ці закони мають враховувати особливості відновлення бізнесу в умовах конфлікту та підтримувати власників і кредиторів у процесі відновлення.

2. Фінансова підтримка: держава повинна забезпечити фінансову підтримку для реабілітації збанкрутілих підприємств. Це може включати в себе надання кредитів за пільговими умовами, грантів або субсидій для відновлення виробництва та інвестування в розвиток.

3. Податкові пільги та зниження адміністративного тиску: для сприяння відновленню діяльності підприємств на збанкрутілих територіях можуть бути введені податкові пільги, знижені податкові ставки, а також спрощені адміністративні процедури.

4. Стимулювання інвестицій: держава може стимулювати інвестиції в збанкрутілі підприємства шляхом надання інвестиційних пільг, створення сприятливих умов для бізнесу та залучення інвесторів.

Ці державні гарантії можуть створити сприятливі умови для відновлення діяльності підприємств після деокупації територій та сприяти економічному відновленню країни.

Висновки. Таким чином, було зазначено, що різні фактори, такі як економічні ускладнення, фінансові труднощі, юридичні та адміністративні перешкоди, а також психологічний стрес, можуть призвести до банкрутства підприємств під час дії воєнного стану. Важливим аспектом є втрата контролю над майном через втручання окупаційних влад. Законодавчі зміни, прийняті українським парламентом, спрямовані на врегулювання ситуації з банкрутством у період воєнного стану, але вони вимагають комплексного підходу та додаткових механізмів для ефективного вирішення існуючих проблем. Постає необхідність подальших досліджень та розробки ефективних стратегій для забезпечення стабільності та вирішення проблем банкрутства під час воєнного стану, та зокрема на окупованих територіях України.

Література

Верещагіна К. Економіко-правові передумови неплатоспроможності суб'єктів господарювання, що опинилися на тимчасово окупованих територіях України. *Право і суспільство*. № 3. 2023. С. 151–158.

Гадомська О. Законодавство у сфері державної допомоги: що треба зробити для вступу в ЄС. URL: https://jurliga.ligazakon.net/analitics/226410_zakonodavstvo-u-sfer-derzhavno-dopomogi-shcho-treba-zrobiti-dlya-vstupu-v-s

Два роки війни у 18 графіках. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/yak-povnomasshtabne-vtorgnennya-rosii-vplinu-na-ukrainu-dva-roki-viyini-v-grafikakh-23022024-19442>

Затверджено новий Перелік TOT та територій бойових дій. URL: <https://news.dtki.ua/society/community/96988-zatverdzeno-novii-perelik-tot-ta-teritorii-boiovix-dii>

Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19>

Фінансово-економічні наслідки війни. URL: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html

Цвєткова К. Нововведення у процедурі банкрутства: що змінилось у 2023 році. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/21/702469/>

Full-scale Ukraine war enters third year, prolonging uncertainty and exile for millions of displaced. URL: <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/full-scale-ukraine-war-enters-third-year-prolonging-uncertainty-and-exile>

KSE Institute. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/>

One third of Ukrainian refugees in EU want to return home. URL: <https://www.politico.eu/article/third-ukraine-refugees-eu-return-home-survey-fra/>

RDNA3. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807/p1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>.

References

Vereshchahina K. (2023) *Economico-pravovi peredumovy neplatospromozhnosti subiektiv hospodariuvannia, shcho opynylysia na tymchasovo okupovanykh terytoriiakh Ukrainy* [Economic and legal prerequisites of the insolvency of business entities in the temporary occupied territories of Ukraine]. *Law and Society*, no.3, pp. 151–158 [in Ukrainian].

Hadomska O. (2024) *Zakonodavstvo u sferi derzhavnoi dopomohy: shcho treba zrobyty dlia vstupu v EU* [State aid legislation: what needs to be done to join the EU]. *Liga:BOOK (electronic journal)*. Retrieved from: https://jurliga.ligazakon.net/analytics/226410_zakonodavstvo-u-sfer-derzhavno-dopomogi-shcho-treba-zrobiti-dlya-vstupu-v-s (accessed 03.02.2025)

Dva roky viiny u 18 hrafikakh [Two years of war in 18 graphs]. *Forbes Ukraine (electronic journal)*. Retrieved from: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/yak-povnomasshtabne-vtorgnennya-rosii-vplinulo-na-ukrainu-dva-roki-viyni-v-grafikakh-23022024-19442> (accessed 20.12.2024)

Volos N. (2025) *Zatverdzheno novyi Perelik TOT ta terytorii boiovykh dii* [A new List of TOTs and combat areas has been approved]. *Debit-Credit (electronic journal)*. Retrieved from: <https://news.dtk.ua/society/community/96988-zatverdzeno-novii-perelik-tot-ta-teritorii-boioviv-dii> (accessed 20.03.2025)

Kodeks Ukrainy z protsedur bankrutstva vid 18.10.2018 № 2597-VIII. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (accessed 29.10.2024)

Bohdan T. (2023) *Finansovo-ekonomichni naslidki viiny* [Financial and economic consequences of the war]. *Left bank (electronic journal)*. Retrieved from: https://lb.ua/blog/tetiana_bohdan/550614_finansovoekonomichni_naslidki.html (accessed 23.03.2024)

Tsvietkova K. (2023) *Novovvedennia u protseduri bankrutstva: shcho zminylos u 2023 rotsi* [Innovations in the bankruptcy procedure: what changed in 2023]. *Economic truth (electronic journal)*. Retrieved from: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/21/702469/> (accessed 13.11.2024)

UNHCR (2024). *Full-scale Ukraine war enters third year, prolonging uncertainty and exile for millions of displaced*. *UNHCR (global website)*. Retrieved from: <https://www.unhcr.org/news/briefing-notes/full-scale-ukraine-war-enters-third-year-prolonging-uncertainty-and-exile> (accessed 03.12.2024)

KSE (2023). *Zagalna suma pryamih zbitkiv zavdana infrastrukturi Ukrayini cherez viynu-syagaye 151,2 mlrd otsinka stanom na 1 veresnya 2023 roku* [The total amount of direct damage caused to Ukraine's infrastructure due to the war reaches \$151.2 billion – estimate as of September 1, 2023]. *Kyiv School of Economics (website)*. Retrieved from: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-pryamih-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-cherez-viynu-syagaye-151-2-mlrd-otsinka-stanom-na-1-veresnya-2023-roku/> (accessed 20.12.2024)

Politico (2023). *One third of Ukrainian refugees in EU want to return home*. *Politico (electronic journal)*. Retrieved from: <https://www.politico.eu/article/third-ukraine-refugees-eu-return-home-survey-fra/> (accessed 03.12.2024)

World Bank Group (2024). *Ukraine – Third Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA3)*. *World Bank Group (global website)*. Retrieved from: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/099021324115085807/p1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a>. (accessed 13.01.2025)

Анотація

Верещагіна К. А. До питання застосування законодавства про банкрутство під час дії воєнного стану. – Стаття.

Стаття є дослідженням наслідків військової агресії росії проти України, яка почалась у 2014 році та призвела до значних руйнувань виробничого капіталу, інфраструктури, людських втрат і соціальних збитків. Розглянуто вплив конфлікту на економіку, вказуючи на зменшення робочих місць, доходів та купівельної спроможності, а також збільшення рівня бідності серед населення. Стаття докладно описує збитки від війни та потреби відновлення, надаючи дані від експертів Світового банку та Європейської комісії. Також розглянуто динаміку конфлікту, вказуючи на рекордні значення збитків та потреб у відновленні, а також успішні заходи для уникнення макрофінансової дестабілізації та забезпечення джерел фінансування витрат. Стаття розглядає поточний стан війни та рекомендації для подальшого відновлення, зосереджуючись на масштабах збитків, зусиллях з деокупації, статусі біженців та міжнародній допомозі відновленню.

Наведено дані про тимчасово окуповані території, зазначаючи їх об'єм та статус збереження влади України на цих територіях. Описано впровадження агресором «вільної економічної зони» на цих територіях та його можливі наслідки для місцевої економіки. Зазначено, що вторгнення призвело до серйозної соціально-економічної кризи на окупованих територіях, а спроби окупантів контролювати ціни та інші аспекти економіки можуть лише загострити ситуацію.

Висвітлено економічні, фінансові, юридичні, адміністративні та психологічні чинники, які ускладнюють управління бізнесом на окупованих територіях, включаючи зниження обсягів виробництва, фінансові труднощі, юридичні перешкоди та психологічний стрес. Особлива увага приділяється втраті контролю над майном через втручання окупаційних влад. Детально аналізуються законодавчі зміни, прийняті Верховною Радою України у 2023 році, що спрямовані на гармонізацію законодавства з європейськими стандартами та врегулювання ситуації з банкрутством підприємств у період воєнного стану. Також висвітлюється складність застосування законодавства про банкрутство до підприємств на окупованих територіях і потреба у комплексному підході до вирішення цієї проблеми.

Ключові слова: банкрутство, тимчасово окуповані території, суб'єкти господарювання, економіка, фінансування, доходи.

Summary

Vereshchahina K. A. To the issue of applying bankruptcy legislation during the military conflict. – Article.

The article is a study of the consequences of Russian military aggression against Ukraine, which began in 2014 and resulted in significant destruction of productive capital, infrastructure, human casualties, and social losses. The impact of the conflict on the economy is discussed, indicating a decrease in employment, income, and purchasing power, as well as an increase in the poverty level among the population. The article extensively describes the war damages and the need for reconstruction, providing data from experts of the World Bank and the European Commission. The dynamics of the conflict are also examined, highlighting record losses and reconstruction needs, as well as successful measures to avoid macrofinancial destabilization and secure sources of funding for expenses. The article examines the current state of the war and recommendations for further recovery, focusing on the scale of losses, de-occupation efforts, refugee status, and international assistance for reconstruction.

Data on temporarily occupied territories are provided, indicating their volume and the status of Ukrainian government control in these areas. The implementation by the aggressor of a «free economic zone» in these territories and its potential consequences for the local economy are described. It is noted that the invasion has led to a serious socio-economic crisis in the occupied territories, and attempts by occupiers to control prices and other aspects of the economy may only exacerbate the situation.

Economic, financial, legal, administrative, and psychological factors complicating business management in the occupied territories are highlighted, including reduced production volumes, financial difficulties, legal obstacles, and psychological stress. Special attention is paid to the loss of control over property due to interference by occupying authorities. Legislative changes adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine in 2023 aimed at harmonizing legislation with European standards and regulating the situation with bankruptcy of enterprises during wartime are analyzed in detail. The complexity of applying bankruptcy legislation to enterprises in the occupied territories and the need for a comprehensive approach to addressing this problem are also emphasized.

Key words: bankruptcy, temporarily occupied territories, economic subjects, economy, financing, income.